

Gemeente Zaanstad dopen we om in gemeente Zaanstreek

Oostzaan en Wormerland van harte welkom: win-win voor ons allen

Opinie en agendering debat over bestuurlijke toekomst

Door Marianne Doeves de Boer, raadslid Lokaal Zaans, gemeente Zaanstad

Een beeld om mee te beginnen

Stel je voor: je wordt uitgenodigd om in een groot huis te komen wonen. Maar je krijgt geen eigen kamer, je mag je meubels niet meenemen en je moet genoeg nemen met een kille logeerkamer, waar je ook nog eens een hoge huur voor betaalt. Zo voelt het voor veel inwoners van Oostzaan en Wormerland wanneer ze denken aan een fusie met Zaanstad.

En eerlijk: ik begrijp dat gevoel. Als geboren en getogen Assendelfse weet ik precies hoe het voelt dat je gezien wordt als een wijk van een “stad” die eigenlijk niet bestaat. Maar ik denk dat er ook kansen zijn met een positieve uitkomst: en daar zou ik graag met Oostzaners, Wormerlanders en Zaankanters over van gedachten willen wisselen.

Een kans waarbij dorpen geen wijken worden, zoals nu gebeurt, maar juist sterker worden in een grotere gemeente Zaanstreek. Met een bescheiden stad in het midden en daaromheen krachtige, trotse dorpen die hun eigen identiteit behouden en historische oorsprong benadrukken. Waar Zaandam weer Zaandam kan zijn, en waar alle omliggende dorpen: Assendelft, Krommenie, Westzaan, Wormerveer, Zaandijk, Koog aan de Zaan, Westknollendam, Wormerland(wo Wormer, Jisp, Wijdewormer) en Oostzaan herkenbaar dorpen blijven. Inclusief de kleinere buurtschappen zoals Nauerna, Krommeniedijk en Engewormer. Samen kunnen we optrekken in wat ons bindt: landschap, erfgoed, economie en veiligheid. Dat kan een win-winsituatie zijn: geen opslokking, maar versterking waarin ieder dorp zichtbaar en voelbaar meetelt. Dat is ook voor onze dorpen een kans!

Tot nu toe is het vanuit de raad van Zaanstad stil geweest op dit onderwerp en heeft alleen het college van B&W gereageerd. Vanuit bescheidenheid wellicht logisch, maar het creëert ook afstand. Want als we als raad niet hardop zeggen: “*We willen graag dat je komt*”, hoe moet de ander dan weten dat ze meer dan welkom zijn en dat er serieus rekening gehouden zal/kan worden met hun wensen?

1. Ervaring en perspectief: twee brillen op hetzelfde vraagstuk

Voordat ik inga op cijfers, rapporten en bestuurlijke keuzes, wil ik kort mijn eigen achtergrond schetsen. Want fusie is nooit alleen zakelijk: het gaat vooral over emotie, identiteit en herkenning.

Zoals gezegd ben ik geboren in Assendelft, opgegroeid in een boerendorp, met veel familie uit de Zaanstreek en ben ik naast al zeven jaar raadslid van Zaanstad ook directeur van de Monumentenwacht Noord-Holland. Mijn werkzame leven begon bij de provincie Noord-Holland, bij de sector bestuurlijke ontwikkeling en strategie, waar ik van dichtbij gemeentelijke fusies heb zien slagen én mislukken.

Die combinatie maakt dat ik met twee brillen naar dit vraagstuk kijk:

- De professionele bril van iemand die bestuurlijke kracht en schaalgrootte kent.
- De persoonlijke bril van iemand die wéét hoe het voelt als je dorp wordt overschaduwd door een grote stad.

Want dat gevoel is mij niet vreemd. In Zaanstad draait veel om Zaandam. Het meeste geld gaat naar de stad, het gemeentehuis staat er en is (redelijk)slecht bereikbaar. Voor een loket in "Noord" hebben we jarenlang moeten vechten. En nog steeds voelt het raar dat Assendelft op de borden "Assendelft-Noord" wordt genoemd, alsof het een wijk van een stad 'Zaanstad' is. Terwijl ik gewoon in een dorp woon.

Ook familie in Zaandam herkent dat: zij voelen zich Zaandammer, geen "Zaanstadter". En toch staat op de snelweg groot "Zaanstad", alsof er een stad met die naam bestaat. In Hollands Kroon staat er toch ook gewoon "Anna Paulowna" of "Wieringen" op de borden? En dichterbij: Zuid-oost Beemster is ook gewoon een dorp onderdeel van de gemeente Purmerend?

Toen ik in de politiek begon, was mijn leus: "Zaanstad is groter dan Zaandam – dorpen tellen mee!". Dat sentiment herken ik ook bij Oostzaan en Wormerland. De angst om je loket, je stem en je eigenheid kwijt te raken, is reëel. In Assendelft fantaseerden we nog niet zo heel lang geleden zelfs over een "gemeente Krommedelft": Assendelft en Krommenie los, samen met Uitgeest. Leuk om over te dromen, maar in de praktijk loop je tegen dezelfde problemen aan als de WOL-gemeenten.

Links: Het dorp als onderdeel van de stad 'Zaanstad'

Rechts: Het dorp Zuidoostbeemster, onderdeel van de gemeente Purmerend.

2. Historische context: fusies en samenhang in de Zaanstreek

De Zaanstreek is van oudsher een lint van dorpen langs de rivier de Zaan. Elke kern had zijn eigen bestuur, kerk, voorzieningen en identiteit. Vanaf de 16e en 17e eeuw groeide de streek uit tot een van de eerste industriegebieden van Europa, dankzij honderden molens die hout, papier, olie en voedingsmiddelen produceerden voor Amsterdam en ver daarbuiten.

In de jaren zeventig ontstond Zaanstad als fusiegemeente, met het idee dat schaal nodig was voor bestuurlijke slagkracht. Dat bracht bestuurlijke voordelen, maar ook een blijvende worsteling: veel dorpen voelen zich sindsdien ondergesneeuwd door Zaandam.

De WOL-gemeenten (Wormerland, Oostzaan en Landsmeer) kennen dezelfde dilemma's. Ze zijn te klein om alle taken zelfstandig te dragen, maar te gehecht aan hun autonomie om zomaar in een groter geheel op te gaan.

3. Waar staan Oostzaan, Wormerland en Landsmeer nu?

De drie gemeenten onderzoeken al jaren hun bestuurlijke toekomst. Rapporten van Bernt Schneiders, het CBS en diverse adviesbureaus trekken steeds dezelfde conclusie:

- Zelfstandig blijven is financieel nauwelijks houdbaar.
- Fusie onderling (WOL) blijkt niet haalbaar: er is onvoldoende draagvlak.
- Aansluiten bij een grotere buur is logischer: Purmerend of Zaanstad.
- Amsterdam of Alkmaar liggen bestuurlijk en cultureel te ver van de eigen wortels.

Binnenkort stemmen de raden afzonderlijk over vervolgstappen. Het gezamenlijke pad van WOL is verlaten; elke gemeente kiest zijn eigen route. Ons inziens het moment om ons als Zaanstad te laten horen.

Er is al veel geschreven, gesproken en onderzocht over de fusie en samenwerking. Illustratief is de samenwerking van de OVER gemeenten. De twee bolletjes – van de vier – onder Oostzaan en Wormerland staan al vanaf 2010 open.. *nb, Overigens ook een heel lezenswaardig stuk is het opiniestuk van oud raadscollega Marc Wit van 2021.*

4. Historisch, ruimtelijk en praktisch: waarom de Zaanstreek logisch is

Het idee dat Wormerland en Oostzaan meer bij de Zaanstreek horen dan bij Purmerend of Amsterdam is niet alleen emotioneel, maar ook historisch en praktisch logisch.

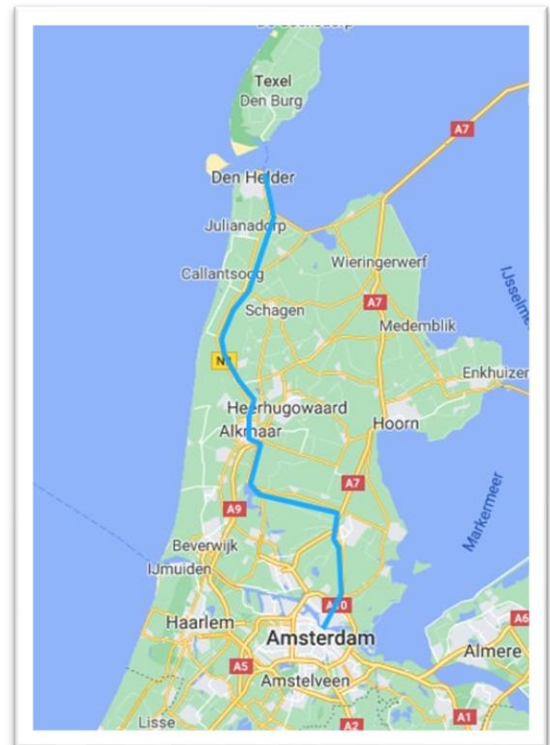
a. Historische verbondenheid (zie ook de informatie in de bijlage)

- De dorpen van de Zaanstreek, zoals Koog, Zaandijk, Wormerveer, Wormer, Krommenie, Assendelft, Westzaan en Oostzaan, delen al eeuwenlang dezelfde ontwikkeling: een lint langs de Zaan met houtzagerijen, molens, scheepswerven, scheepsbeschuitbakkerijen en het agrarisch gebruik van het veenweidegebied.

- Wormerland en Oostzaan maakten van oudsher integraal deel uit van dit landschap. De Wormer- en Jisperpolder waren nauw verbonden met de Zaanse handel, onder meer door scheepsbesluitbakkerijen en de walvisvaart. Oostzaan speelde een belangrijke rol in de Zaanse scheepsbouw. Jisp kent bovendien een vergelijkbaar historisch landschap als Assendelft, met haar kreekruigen en veenweidegebied.
- De culturele wortels zijn dus identiek en verbonden: het zijn Zaanse dorpen, geen Purmerendse of Amsterdamse buitenposten. Daarbij wijkt het open geometrische polderlandschap van de Beemster wezenlijk af van het karakteristieke Zaanse lint- en veenweidelandschap.

b. Ruimtelijke logica

- Wormer grenst direct aan Wormerveer, Zaandijk en Krommenie, terwijl Oostzaan aansluit op Zaandam en het Zaanse buitengebied. Er is nauwelijks een duidelijke grens: bebouwing, infrastructuur, polders en watersystemen lopen naadloos in elkaar over.
- Purmerend daarentegen ligt achter het Noordhollands Kanaal (zie de blauwe lijn op de kaart), gescheiden door Waterland en het Purmerbos. Het maakt deel uit van een ander landschappelijk en infrastructureel weefsel. Daardoor is de verbinding met Purmerend minder vanzelfsprekend en zijn de directe routes beperkter dan die tussen Wormerland/Oostzaan en de Zaanstreek.
- Naar Amsterdam is de afstand fysiek kort, maar bestuurlijk en cultureel groot: het is een wereldstad met een totaal andere schaal, dynamiek en problematiek dan de Zaanstreek.

Blauwe lijn: Nh kanaal is duidelijke scheiding in landschap.

c. Praktische verbindingen

- **OV en wegen:** Oostzaan heeft een weg- en busoriëntatie die primair richting Zaandam/Zaanstreek en Amsterdam-Noord wijst (A8/A7 en meerdere R-net/regionale lijnen), terwijl Wormerland via bus 67 → station Wormerveer → Zaandam/Amsterdam op de Zaanse spoor- en busknoop leunt. De directe, frequente

Zaandam-gerichtheid is in de praktijk sterker dan de oriëntatie op Purmerend (dat via lijn 67 wel bereikbaar is, maar zonder eigen railknoop voor Wormerland).

- **Zorg en onderwijs:** inwoners van Wormerland en Oostzaan maken in de praktijk meer gebruik van Zaanse ziekenhuizen, middelbare scholen en sportverenigingen. Het dagelijkse leven is daarmee duidelijk Zaanstreek-georiënteerd.
- **Werkgelegenheid:** de bedrijventerreinen van Zaandam en de Zaanse industrie bieden veel werk aan inwoners van Wormerland en Oostzaan. Purmerend daarentegen is van oorsprong en in de praktijk vooral een woonstad.

d. Bestuurlijke schaal

- **Purmerend** is zelf recent bezig geweest met schaalvergroting, onder meer door de fusie met Beemster (2022). Het absorptievermogen voor nog een fusie kan daardoor beperkter zijn. Tegelijk moet worden erkend dat Purmerend in zijn beleid relatief goed oog heeft gehad voor dorpen en groen.
- **Zaanstad** is qua omvang en takenpakket al ingericht op een mix van grootstedelijke en dorpse vraagstukken. Hoewel dit naar onze mening beter kan, is de basisstructuur aanwezig. Wormerland en Oostzaan passen bestuurlijk gezien goed in dit verband.

Kortom: historisch, ruimtelijk en praktisch is de Zaanstreek de meer natuurlijke keuze.

5. De kern: emotie en identiteit

Iedereen begrijpt de zakelijke noodzaak van schaalvergroting. En hoewel het historisch en praktisch wellicht logisch is (zie hierboven beschreven), zit het echte probleem dieper en op een ander niveau: het gaat om emotie en behoud om identiteit en autonomie.

- Niemand wil dat zijn dorp een wijk wordt.
- Niemand wil dat het gemeenteloket sluit.
- Niemand wil dat de agenda alleen nog om andermans problemen draait.

En eerlijk: Zaanstad heeft zelf dat beeld bevestigd. Zowel de blijvende worsteling om de eigen dorpen goed te bedienen en met woorden van het college dat 'een loket in Oostzaan "veel te duur" zou zijn', bevestigde dat precies de angst van de inwoners.

6. Reacties uit de samenleving en (mogelijke) antwoorden daarop

De fusie leeft heel erg bij inwoners. Dat is logisch. Als we naar de meest gehoorde reacties kijken, zou je daar als volgt naar kunnen kijken:

"Fusie betekent verlies van identiteit"

Dat gevoel leeft sterk. Maar het hoeft niet perse zo te zijn. Dorpen blijven dorpen als je dat bestuurlijk waarborgt. En daar moeten we wel echt een stap in zetten. Een stap die mijn

inziens ook noodzakelijk is als Zaanstad niet fuseert. Namelijk: eigen loketten, eigen platforms, eigen budgetten of in ieder geval meer zicht op uitgaven per gebied. Een gemeente Zaanstreek kan juist die verschillen koesteren.

“Zaanstad heeft zelf geldproblemen”

Klopt, maar dat geldt ook voor Purmerend. Zaanstad verwacht vanaf 2028 een structureel tekort van circa 21 miljoen euro, waarvan 15 miljoen toe te schrijven aan jeugdzorg. Maar de kleinere gemeenten staan er nog kwetsbaarder voor. Zij hebben veel minder reserves en bestuurskracht. Samenwerken kan schaalvoordelen opleveren, mits er (nogmaals moet dat benadrukt worden) vooraf heldere afspraken worden gemaakt over kosten, baten en overgangsregelingen. Wellicht is daar de Provincie ook bij nodig, vooral financieel. Daarnaast heeft Purmerend ook flinke financiële tekorten. Die ze voor 2026 en 2027 heeft opgevangen door verhoging van de lokale lasten(OZB) en leges. Ook Purmerend heeft een flink financieel gat in 2028 en verder (circa 17 miljoen). (zie voor verdere informatie de bijlage), dus dat verschilt niet zoveel van Zaanstad.

“Dan liever Purmerend of Amsterdam, als het maar niet Zaanstad is”

Laat dit even bezinken....Het is toch eigenlijk onbegrijpelijk dat we ons dat in Zaanstad niet enorm aantrekken? Daar verbaas ik mij echt over. Dat je(Oostzaan en Wormerland) liever samengaat met een praktisch, ruimtelijk en historisch minder logische partner(Purmerend of dus zelfs Amsterdam), om maar niet bij Zaanstad te hoeven horen. Zijn we in Zaanstad dan zo arrogant dat ons dat niets doet? Blijkbaar....of zal het bescheidenheid zijn?;)

Purmerend wordt vaak gezien als “kleiner groot”. Maar kijk naar de kaart: voor Oostzaan en Wormerland lopen de verbindingen veel meer richting Zaanstad. Amsterdam of Alkmaar zijn bestuurlijk én cultureel te ver weg.

“De overgangskosten zijn te hoog”

Fusies kosten altijd geld. Personeel, ICT, beleid: dat zijn forse posten. Maar niets doen is ook een dure keuze. Zonder schaalvergroting raken kleine gemeenten steeds verder in de knel.

“Zaanstad moet zich er niet mee bemoeien”

Niemand wil opgedrongen worden. Maar als Zaanstad zwijgt, versterkt dat juist het beeld dat de gemeente geen oog heeft voor de dorpen. Het is beter het gesprek wel te voeren vinden wij; niet om te dwingen, maar om een ander perspectief te bieden: partnerschap en versterking, in plaats van opslokking en de positie van Zaanstad in de regio.

7. Een ander perspectief: van Zaanstad naar Zaanstreek

Daarom stel ik voor om de discussie anders te voeren. Niet langer over “de grote stad die dorpen opslokt”, maar over een gemeente Zaanstreek, vanuit de historische en ruimtelijke logica, waarin dorpen en stad naast elkaar bestaan. *Of de soms in de spreektaal voorkomende naam Zaanland: ‘De molens van ’t Zaanland malen voor heel Holland’.*

Wat zou dit concreet kunnen betekenen?

1. Lokale loketten behouden en uitbreiden: Wormer en Oostzaan houden hun gemeentehuizen als servicepunten. Daarnaast hebben we sinds kort een loket in Krommenie. Wat ons betreft komt daar minimaal nog een loket bij in Zaandijk, Westzaan en/of Assendelft. Voor Wormerveerders zou het prettig zijn als zij ook gebruik kunnen maken van het loket in Wormer. Misschien in de toekomst zelfs een mobiel loket, maar het idee is helder: de gemeente veel dichterbij brengen, buurthuizen behouden en lokale netwerken versterken.

2. Dorpen zijn geen wijken: beleid en voorzieningen worden op maat gemaakt. Parkeren en mobiliteit in Oostzaan, Wormer of Krommenie is niet hetzelfde als in Zaandam. Het centrum van Zaandam is toch echt anders dan het centrum van Krommenie of Wormer. Daarbij zullen de dorpen weer steviger in het landschap zichtbaar zijn, waarbij de nieuwe gemeente *Zaanstreek* een bescheiden voertuig is.

3. Samen sterk in landschap, erfgoed en economie: van agrarisch buitengebied tot Zaanse industriegeschiedenis: samen beschermen en ontwikkelen. Met de kennis in Wormerland en Oostzaan kunnen we ons buitengebied in o.a. Assendelft, Krommenie en Westzaan versterken en vice versa.

4. Bestuurskracht, identiteit en dorpsraden: een (iets) groter ambtenarenapparaat binnen een organisatiestructuur die al staat, kan taken beter uitvoeren, terwijl dorpsraden er aan kunnen bijdragen dat inwoners gehoord worden/blijven. We vinden het voorbeeld van een dorpsraad in Krommenie een mooie ontwikkeling. De gemeente mag dat wat ons betreft meer steunen en gebruiken om beleid samen te ontwikkelen, inclusief zichtbare en benaderbare wethouders. Ook in Westzaan kent een sterke gemeenschap, met een oa levendig buurthuis. Een goed voorbeeld hoe dat er ook uit kan zien voor de mogelijk fuserende dorpen.

8. Waarom wij vinden dat Zaanstad wel aan zet is

Tot nu toe was de raad van Zaanstad nauwelijks betrokken; alleen het college sprak. En die lijn was zakelijk en somber. Dat is te mager, vinden wij. Als raad kunnen we kleur bekennen en in plaats van problemen, kansen zien. Niet om Oostzaan of Wormerland te dwingen, maar om te laten zien dat er ook een aantrekkelijk alternatief is: een fusie waarin dorpen dorpen blijven en toch samenwerken aan een economisch sterker geheel.

Misschien leidt het gesprek tot niets en wellicht is die kans zelfs groot, maar dan kan je achteraf in ieder geval niet zeggen: “we hadden ons misschien toch beter moeten laten horen”. Juist ook in het belang van de (bestuurlijke) toekomst van onze eigen gemeente is het goed om even uit de dagelijkse bubbel te stappen en verder de toekomst in te kijken.

En dit leidt tot het volgende voorstel voor gesprek: Een Agenda initiatief

**LOKAAL
ZAANS**

Agenda-initiatief Lokaal Zaans

Het zou mooi zijn als we in debat kunnen gaan met onze raadscollega's in de WOL-gemeenten. Met dit agenda-initiatief willen we allereerst onze eigen raad uitnodigen om samen te verkennen welke kansen er zijn, en hoe we vanuit de Zaanstreek een aantrekkelijk en toekomstbestendig perspectief kunnen bieden.

Vragen aan de raad van Zaanstad:

1. Hoe zorgen we dat de raad actiever betrokken is bij de fusieverkenningen en niet slechts toeschouwer blijft?
2. Zijn wij bereid om zelf het initiatief te nemen, bijvoorbeeld met een afvaardiging raadsleden het gesprek te starten met de gemeenteraden van Wormerland en Oostzaan, en hen later ook bij ons uit te nodigen? (mits zij daar natuurlijk voor openstaan, maar praten kan altijd, toch?). Dit zou door de griffies van de gemeenten georganiseerd kunnen worden.
3. Bent u het met ons eens dat we meer aandacht zouden kunnen hebben voor hoe onze burens naar Zaanstad kijken? en wat we kunnen leren van hoe buitenstaanders ons zien?
4. Welke garanties en voorwaarden kunnen we geven dat dorpen hun loketten, zeggenschap en identiteit behouden, ook voorbij korte termijn financiële afwegingen, maw als we verder kijken dan het ravijnjaar?
5. Ziet de raad net als wij ook kansen voor onze eigen dorpen en stad in dit proces?
6. Hoe maken we de financiële kansen en risico's van een fusie transparant, en zijn we bereid de provincie om steun te vragen zodat financiën geen belemmering maar een oplosbaar vraagstuk vormen?
7. Is de raad het met ons eens dat we al op korte termijn zouden kunnen beginnen met bijvoorbeeld het niet meer noemen van de gehele gemeente als een stad en aanpassing van de verkeersborden (wanneer dat financieel ook logisch is/bij vervanging bijvoorbeeld?)
8. Zie hieronder enkele mogelijke vragen aan de raden van Oostzaan, Wormerland en Landsmeer. Heeft u nog meer invalshoeken die u zou willen bespreken?

Vragen aan de raden van Oostzaan, Wormerland en Landsmeer

Als wij in gesprek gaan met onze collega's in de WOL-gemeenten (als ze dat natuurlijk willen), zou het waardevol zijn om ook deze vragen samen te verkennen.

1. Welke zorgen leven er bij jullie inwoners het meest wanneer er gesproken wordt over aansluiting bij een grotere gemeente?
2. Welke voorwaarden vinden jullie essentieel om te kunnen spreken over een gelijkwaardig partnerschap?

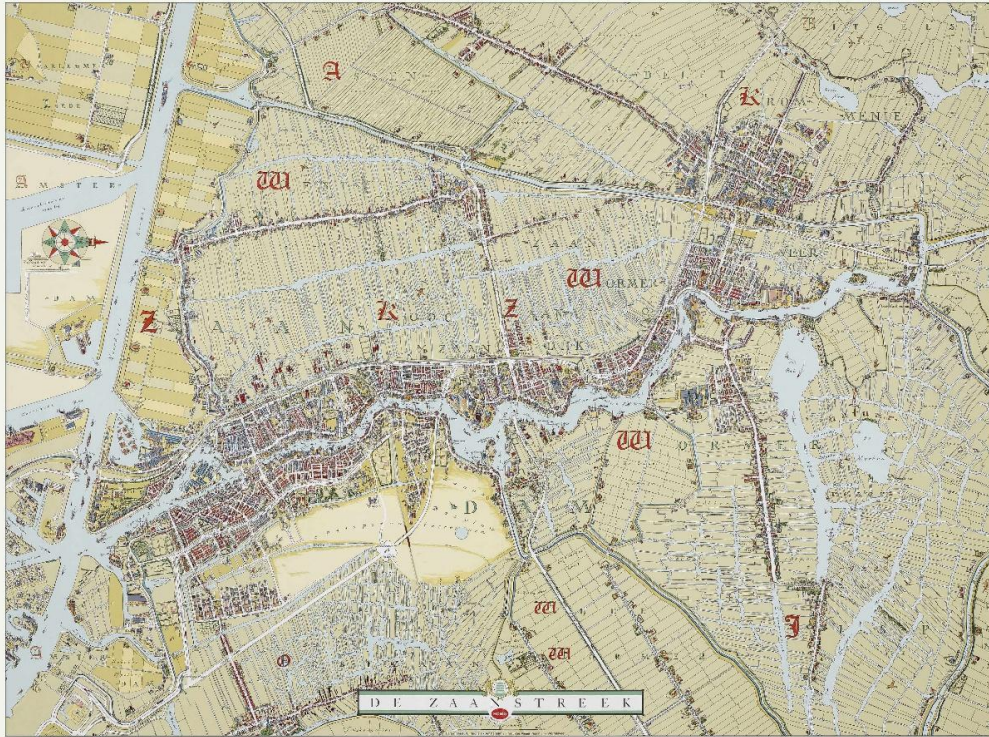
3. Waar zien jullie juist kansen om elkaar te versterken, bijvoorbeeld op het gebied van landschap, erfgoed, veiligheid of dienstverlening?
4. Zouden jullie het gesprek over een mogelijke gemeente “Zaanstreek” willen aangaan, met als uitgangspunt dat dorpen dorpen blijven?
5. Wat hebben jullie van Zaanstad nodig om vertrouwen te krijgen dat een fusie ook echt winst voor jullie inwoners kan opleveren? Welke kaders zijn daarbij nodig?

Tot slot

Ik begrijp de angst in Oostzaan en Wormerland maar al te goed. Maar ik zie ook kansen. Een weg waarin dorpen niet verdwijnen, maar juist bloeien in een grotere Zaanstreek. Dat vraagt lef, vertrouwen en een eerlijk gesprek. Ook begrijp ik goed dat mijn raadscollega's in Zaanstad 'punten zat' hebben aan de eigen taken en verantwoordelijkheden en wellicht dit debat als 'teveel' of 'onnodig' beschouwd wordt. Toch hoop ik op een constructief gesprek, al is het maar om ook scherp naar de toekomst van onze mooie Zaanstreek te blijven kijken.

Bijlage

Geschiedenis van de Zaanstreek: wortels, industrie en samenhang

De Zaanstreek is niet zomaar een samenraapsel van dorpen. Het is een regio met een diepgewortelde en samenhangende geschiedenis. Die geschiedenis laat zien dat de kernen langs de Zaan al eeuwenlang met elkaar verweven zijn: economisch, cultureel en ruimtelijk. In een fusiediscussie is die achtergrond geen luxe, maar een belangrijke legitimatie om de Zaanstreek als gemeenschappelijk bestuurlijk huis te formuleren.

Vroege ontginning en dorpen langs de Zaan

Al vóór de middeleeuwen ontstonden in het Zaanse veen- en rivierland boeren- en vissersgemeenschappen. In Assendelft en Krommenie zijn sporen van bewoning bekend in de 10e en 11e eeuw.

De Zaan zelf, mogelijk oorspronkelijk een natuurlijke waterloop of getijdenarm, werd in latere eeuwen systematisch ingepolderd, gekanaliseerd en versterkt met dijken en sluizen. De dorpen langs de Zaan ontstonden vaak op de hogere dijken of langs het riviertracé, waardoor de lijnstructuur van de streek zich al vroeg aftekende.

De Zaanstreek als industriële motor

Waar de unieke positie van de Zaanstreek zich echt manifesteerde, is vanaf de 16e / 17e eeuw, met het begin van de industrie. Door de combinatie van windkracht, water en ondernemerschap groeide de streek uit tot een van de eerste en meest productieve industriegebieden van Europa. Rond 1720 stonden er tegelijk circa 600 molens in werking in de Zaanstreek. In totaal zijn over de jaren meer dan 1200 molens gedocumenteerd.

- Deze molens verwerkten hout (voor scheepsbouw, huizen, meubels), olie, peper, mosterd, papier, verf, meel en nog veel meer. De producten gingen per schip langs de Zaan richting Amsterdam en verder naar de wereld.
- Een cruciale innovatie was de toepassing van de krukas in een windmolen (door Cornelis Corneliszoon van Uitgeest in 1594), waardoor de ronddraaiende beweging van het wieksysteem omgezet wordt in een verticale zaagbeweging. Dit maakte dat industriële houtzaagmolens het over konden nemen van het handzaagwerk.

Door die industriële activiteit werd de Zaanstreek bekend als de “voorraadkast van Nederland”. Niet alleen goederen, maar ook kapitaal en innovatie kwamen eruit voort.

Crises, transformaties en continuïteit

Zoals elk historisch gebied, heeft de Zaanstreek perioden van crisis gekend: oorlogen, branden, technologische verschuivingen. Bijvoorbeeld: Wormerveer werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog platgebrand, maar herbouwde zich snel daarna.

Toch bleef continuïteit bestaan:

- De overgang van windmolens naar stoom en later elektrische aandrijving, maar vaak op dezelfde locaties.
- Industievormen veranderden: fabrieken voor voedingsmiddelen, verf, papier en machinebouw kwamen op.
- Woon- en werkfuncties versmolten: arbeiderswoonkernen, pakhuizen en bedrijfsgebouwen lagen vaak vlak naast elkaar langs de Zaan.

Het hedendaagse Zaanse landschap, van houten huizen op de dijk tot pakhuizen, molens, sluizen en bedrijventerreinen, is nog vaak goed af te lezen op de historische structuren.

Oostzaan, Wormerland en hun Zaanse wortels

In die regionale geschiedenis passen Oostzaan en Wormerland als vanzelf:

- Oostzaan wordt vaak beschouwd als een van de “moedergemeenten” van de Zaanstreek, samen met Westzaan en Assendelft.
- Oostzaan speelde actief mee in de VOC- en WIC-activiteiten, scheepsbouw en handel.
- In het dorpsbeeld van Oostzaan staat de Hervormde Kerk (de Grote Kerk) uit 1760, gebouwd op een terp en met houten toren, een monument dat subtiel herinneringen draagt aan het maritieme verleden van de streek. Het kerkinterieur bevat zelfs, net

- als de Hervormde kerk in Wormer (1809) een scheepsmodel, die de nauwe verbinding van Oostzaan en Wormer met scheepvaart en water symboliseren.
- Wormerland (met de polderdorpen) lag als schakel in de Zaanse molens- en houtketens, en maakte deel uit van het industriële netwerk langs beide oevers van de Zaan.
 - Jisp kent zelfs de oudste bekende windmolen (1321) in de Zaanstreek.

Door hun ligging en historisch economisch functioneren, niet “aan de rand”, maar ingebed in de Zaanse cyclus van productie, waterbeheer en verbinding, behoren zij tot de Zaanstreek, niet tot een aangrenzend gebied als Purmerend (dat geheel andere historisch-geografische netwerken had: Waterland, Purmermeer, veenontginning).

Historie als argument in fusiecontext

1. **Legitimiteit van samenhang**
De Zaanstreek is geen kunstmatig nieuw concept itt ‘Zaanstad’, de dorpen delen eeuwenlange gemeenschappelijke infrastructuur, economie en cultuur. Fusie binnen deze regio bouwt voort op iets bestaands.
2. **Identiteit versterken**
Als je bestuurlijke eenheden vormgeeft op basis van werkelijke historie en samenhang, kun je recht doen aan lokale identiteiten. Oostzaan en Wormer zijn van binnen uit Zaanse dorpen, geen buitenposten.
3. **Samenhang van ruimte en economie**
De historische industrie, vaarwegen en dorpslinten vormden functionele verbindingen. Een moderne fusie kan die verbindingen opnieuw activeren: bijvoorbeeld in recreatie, landschap, waterbeheer, ecologische corridors.
4. **Symboliek & mentaliteit**
De Zaanstreek heeft een ondernemers- en molensmentaliteit. Innovatie, veerkracht, tolerantie. Zulke symboliek kan helpen om een gemeente Zaanstreek te positioneren waarin stad en dorp trots kunnen zijn.

Bijlage

Financiële vergelijking Zaanstad en Purmerend

Kernpunten

- Beide gemeenten houden 2026–2027 sluitend. Vanaf 2028 ontstaan tekorten.
- Purmerend: structureel saldo 2028 –€ 11,6 mln; 2029 –€ 17,0 mln (totaal incl. incidenteel: –€ 12,9 mln / –€ 17,2 mln).
- Zaanstad: VJN netto-tekorten 2028 –€ 6,4 mln; 2029 –€ 8,4 mln. Bruto (vóór inzet reserves/maatregelen) is het tekort beduidend groter ($\approx$ € 20+ mln in 2028)

Tekorten 2028–2029 (mln €)

Resultaat vóór bestemming ('bruto') – dus vóór inzet reserves/maatregelen

	2028	2029
Zaanstad – resultaat vóór bestemming	$\approx$ –21 (indicatie uit bijlage)	nmb
Purmerend – resultaat vóór bestemming	–12,9 (totaal result. **)	–17,2 (totaal result. **)

Purmerend heeft er voor gekozen om 2026 en 2027 sluitend te presenteren door:

- OZB woningen: +10% in 2026 en +10% in 2027 (bovenop indexatie).
- OZB niet-woningen: +5% (2026) en +10% (2027).
- Afschrijvingstermijnen (wegen/bestrating, onderwijshuisvesting) versoepelen.
- Stelpost BCF-plafond; kasschuif/onderuitputting kapitaallasten
- Formatietaakstelling oploopt tot $\sim$ € 1,55 mln; hogere kostendeckendheid leges; toeristenbelasting.
- Korting op bijdragen GGD/VRZW/OD IJmond/Werkom; diverse taakstellingen (o.a. Purmaryn, kunstcollectie).

Zaanstad heeft ervoor gekozen om 2026 en 2027 sluitend te presenteren door:

- 10%-regel reserves. Inzet van max. 10% van (algemene + egalisatie)reserves als structurele dekking, zolang solvabiliteit >20% $\rightarrow$ helpt 2026–2027 sluiten.
zaanstad.bestuurlijkeinformatie.nl
- Pakket structurele bijsturing. Mix van bezuinigingen + extra opbrengsten (o.a. efficiënter beheer/organisatie, kostendeckende tarieven, bijsturing diverse programma's). Saldo-effecten gebundeld in de Voorjaarsnota. lias-webpub-zaanstad-vr-2025.azurewebsites.net

- Indexaties & grondslagen. Lonen/prijzen/belastingen doorgevoerd (richtinggevend: prijzen 2,1%; belastingen 2,1%; leges: kostendekkend, tenzij). lias-webpub-zaanstad-vr-2025.azurewebsites.net
- Incidenteel op incidenteel. Tijdelijke middelen/onttrekkingen dekken tijdelijke knelpunten; structurele gaten blijven na 2027 zichtbaar.

Woonlasten (modelhuishouden, eigenaar meerpersoons)

	2025	2026 (indicatie)
Zaanstad (totaal)	€ 1.036,94	± € 1.060
Purmerend (totaal)	€ 926,38	± € 1.011